

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА НА ЙОГО РОЗВИТОК В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Мариненко Наталія Юріївна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та фінансів,*

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Ерстенюк Тарас Миколайович

аспірант,

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Синоверський Назар Іванович

аспірант,

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Важливе значення у діяльності будь-якого підприємства має комплексне дослідження середовища його функціонування (бізнес-середовища), оскільки основним завданням є визначення сприятливих і несприятливих для бізнесу чинників впливу, а також ідентифікація існуючих та прогнозування майбутніх тенденцій змін, які мають значення в контексті досягнення стратегічних цілей суб'єктів господарювання, які працюють в умовах нестабільності й невизначеності.

У сучасній практиці виділяють дві групи чинників, які впливають на особливості діяльності підприємства: зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні).

Порівняння впливу цих факторів у звичайних умовах функціонування і розвитку підприємства, та в умовах нестабільності політичного й економічного середовища, представлено у таблиці 1.

Результати дослідження дають змогу зробити висновок про суттєве посилення негативного впливу вище відзначених факторів на функціонування підприємств в умовах політичної та економічної нестабільності.

Тому підприємствам доцільно на постійній основі здійснювати діагностику впливу факторів середовища їх функціонування за допомогою наступних методів та інструментів [2; 6–9; 11]:

1. Методи прогнозування та моделювання – застосовують для визначення майбутніх подій і розробки різноманітних сценаріїв їх розвитку на основі існуючої статистичної інформації (методи екстраполяції, множинної регресії, побудови кривої тренду, розробки сценаріїв, метод «Дельфі», асимптотичного аналізу, аналізу втрат і

можливостей, а також методи економетричного, стохастичного, кібернетичного моделювання, GAP- і STR-аналіз).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на функціонування підприємств у звичайних умовах та умовах нестабільності

Група чинників	Прояв в аспекті звичайних умов функціонування підприємства	Прояв в умовах нестабільності
1	2	3
Зовнішні (екзогенні) чинники впливу		
Економічні	Стабільні темпи економічного зростання, прогнозованість фінансових потоків, доступність кредитних ресурсів, низька інфляція	Зниження темпів економічного розвитку, девальвація національної валюти, зростання інфляції, обмежений доступ до фінансових ресурсів, падіння купівельної спроможності
Політичні	Прогнозованість державної політики, стабільність законодавства, сприятливий інвестиційний клімат	Зміна політичного курсу, часті законодавчі зміни, посилення бюрократичного тиску, зростання регуляторних ризиків
Соціальні	Високий рівень соціального захисту, стабільність зайнятості, довіри до влади та бізнесу, передбачувані споживчі тенденції	Зростання соціальної напруги, безробіття, зниження рівня довіри до влади та бізнесу, зміна споживчих пріоритетів
Демографічні	Збалансована структура населення, передбачувані демографічні тренди, стабільні міграційні процеси	Прискорення міграції працездатного населення, скорочення трудових ресурсів, демографічна криза, зміни в структурі споживчого попиту
Ринкові	Стабільний попит і пропозиція, прогнозованість конкурентного середовища, рівномірний розвиток галузей економіки	Деформація ринкової структури, зниження попиту, банкрутство підприємств, посилення конкуренції за ресурси та клієнтів
Науково-технічні	Постійний розвиток технологій, стабільне фінансування інновацій, доступність технічних нововведень	Скорочення фінансування наукових розробок, відставання у впровадженні нових технологій, технологічна деградація підприємств
Внутрішні (ендогенні) чинники впливу		
Фінансові	Стабільні фінансові потоки, доступ до кредитних ресурсів, прогнозованість доходів та витрат	Дефіцит фінансових ресурсів, зниження ліквідності, зростання кредитного навантаження та фінансових ризиків

Продовження таблиці 1

1	2	3
Організаційні	Впорядкована організаційна структура, ефективна система управління, чіткий розподіл обов'язків	Дезорганізація управлінських процесів, потреба в оперативній перебудові організаційної структури, зниження управлінської ефективності
Трудові	Стабільність персоналу, висока продуктивність праці, мотивованість працівників	Масові скорочення, зростання рівня безробіття, демотивація працівників, відтік кваліфікованих кадрів
Операційні	Стабільне функціонування виробничих процесів, ефективне використання ресурсів, висока продуктивність праці	Порушення виробничих процесів, зниження ефективності операційної діяльності, зростання виробничих витрат і втрат
Інноваційні	Розвиток та впровадження нових технологій, активізація дослідницької діяльності	Скорочення інвестицій в інновації, уповільнення модернізації виробництва, зниження технологічного розвитку
Екологічні	Виконання екологічних норм, контроль за екологічним впливом діяльності підприємства	Відсутність можливості дотримуватися екологічних стандартів через фінансові обмеження, загроза посилення екологічних ризиків
Природно-ресурсні	Рациональне використання природних ресурсів, оптимізація витрат на сировину	Дефіцит сировини через порушення логістики, зростання витрат на ресурси, необхідність пошуку альтернативних джерел постачання
Маркетингові	Стабільна маркетингова стратегія, ефективне позиціонування на ринку, прогнозований попит	Зниження попиту, необхідність зміни ринкової стратегії, пошук нових каналів збуту, посилення конкуренції
Логістичні	Налагоджені ланцюги постачання, своєчасне забезпечення сировиною та матеріалами, оптимізація транспортних витрат	Перебої в постачанні ресурсів, підвищення витрат на логістику, необхідність пошуку альтернативних постачальників і транспортних маршрутів

Джерело: сформовано та удосконалено авторами на основі [1; 3–5; 10]

2. Методи оцінки наслідків – дають змогу провести аналіз очікуваних результатів будь-яких змін для визначення ефективності діяльності підприємства у прийнятті рішень за допомогою таких інструментів: аналіз прямого та перехресного впливу, дедуктивний аналіз, аналіз балансу зацікавлених сил, оцінка можливого зростання та зміни ефективності стратегічних зон господарювання.

3. Експертні методи – їх застосування передбачає експертне формування переліку параметрів, які визначають зміни стану бізнес-середовища та їхній вплив на діяльність підприємства; дають можливість оцінити ступінь невизначеності середовища та його основні джерела (метод «5х5», метод «чотирьох питань», побудова матриці «вірогідність посилення чинника-його вплив на організацію», PESTEL-, ETOM-, EFAS-, EFE-, IFE-, IE-, VRIO-, SNW- і SWOT-аналізи).

4. Методи структурного аналізу – спрямовані на визначення ключових структурних елементів бізнес-середовища та їх взаємозв'язку, а також дають змогу оцінити рівень конкуренції, ринкову позицію підприємства та можливі загрози з боку конкурентів (модель п'яти сил Портера, аналіз галузевих ланцюгів вартості, аналіз ключових факторів успіху).

5. Методи когнітивного та сценарного аналізу – допомагають моделювати різні варіанти розвитку подій, з урахуванням ймовірних змін у середовищі функціонування підприємства, при цьому є досить корисними для прогнозування його довгострокових стратегій (когнітивне моделювання, аналіз імітаційних сценаріїв, метод морфологічного аналізу).

Слід відзначити, що жоден із вищеперелічених методів не забезпечує всебічної та об'єктивної оцінки середовища функціонування підприємства. У зв'язку з цим, для підвищення ефективності аналізу доцільним є інтегроване застосування кількох методичних підходів одночасно, що дає змогу отримати більш комплексне уявлення про вплив екзо- та ендегенних факторів на діяльність суб'єктів господарювання для уможливлення їх швидкої адаптації до змін середовища і нових реалій функціонування.

Список використаних джерел:

1. Григорян Р. Х. Теоретичні основи виникнення та розвитку кризових явищ в економічних системах. *Економіка та управління АПК*. 2024. № 1. С. 59–73.

2. Долгальова О., Пугач М. Оцінювання впливу факторів зовнішнього середовища на ефективність управління підприємством. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 4 (89). С. 120–128.

3. Дробишева О.О., Коваленко О.В. Сутність, причини виникнення та систематизація кризових факторів діяльності промислових підприємств. Трансформація практики управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем: колективна монографія / під заг. ред. Храпкіної В. В., Пічик К. В. ; Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2024. Підрозділ 3.4. С. 323–333.

4. Карковська В. Я., Хомин Р. М., Якимець М. М., Судомир Н. Ю. Причини впливу кризових ситуацій на діяльність підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління. 2019. Вип. 3. С. 36–43. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2019.03.036>

5. Мошківська Д. В. Криза на підприємстві: типи та причини. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф.,

м. Київ, 20 квіт. 2023 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2023. С. 169–170.

6. Нижник В. М., Полінкевич О. М. Методи оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на бізнес-процеси промислових підприємств. *Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент*. 2012. Вип. 9 (2). С. 334–345.

7. Решетняк Т. І., Бабіч Ю. Е. Методи аналізу зовнішнього середовища підприємства: ключові акценти та обмеження. *Функціональна економіка*. 2016. № 17. С. 74–82.

8. Семенюк І. Ю. Оцінка впливу факторів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудівної галузі України. *European cooperation*. 2017. Vol. 4 (23). Р. 38–50.

9. Фатенок-Ткачук А. О., Харчук М. А. Методичні основи аналізу зовнішнього середовища підприємств птахівництва. *Ефективна економіка*. 2015. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4673> (дата звернення: 16.02.2025).

10. Хринюк О. С., Очеретяна О. В. Фактори виникнення кризових явищ та забезпечення сталого розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/355/340>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-47> (дата звернення: 13.02.2025).

11. Rayevnyeva O. V., Brovko O. I., Zhui Su. A study of the influence of environmental factors on the economic behavior of the enterprise. *Бізнес Інформ*. 2023. № 8. С. 193–198. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-193-1981>.